

УДК 378.147:811.111(07)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/47-4-37>**Ольга ТАМАРКІНА,***orcid.org/0000-0002-8508-1449*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Сумського національного аграрного університету

(Суми, Україна) *olgatam74@gmail.com***ДУАЛЬНА ОСВІТА: СКЛАДНОЩІ ВПРОВАДЖЕННЯ**

У період ринкової трансформації економіки та масовізації вищої освіти відбулося знецінення традицій практичної підготовки здобувачів освіти, поширилися імітація та фальсифікація практики, чимало організацій взагалі відмовилися працювати зі студентами, посилаючись на збереження комерційної таємниці або складні конкурентні обставини. Внаслідок корпоратизації та приватизації держава втратила більшість важелів адміністративного впливу на підприємства, які дозволяли розглядати практичну підготовку студентів у позаекономічній площині, а податкові та інші ринкові преференції не набули сталості та після впровадження швидко скасовуються з міркувань бюджетної консолідації та запобігання корупції. Позитивні приклади останнього десятиліття нерозривно пов'язані з розвитком великих корпорацій, браком підготовлених вітчизняних фахівців із сучасним мисленням для досягнення їхніх бізнес-цілей і початком реального усвідомлення соціальної відповідальності бізнесу. Значна частина цих прикладів стосується сировинних галузей, енергетики, сільського господарства, є помітною на рівні професійної (професійно-технічної) освіти на тлі поодиноких проектів у сфері вищої освіти. Одним із векторів реформування освіти сьогодні є запровадження дуальної форми навчання, хоча деякі науковці стверджують, що дуальна освіта є прерогативою професійної освіти й уже не новим явищем у системі національної освіти, проте сьогодні така форма здобуття освіти набуває нового значення й охоплює і заклади вищої освіти. У впровадженні дуальної форми освіти заклад освіти та роботодавець є рівноправними партнерами. Заклади вищої освіти підвищують свою конкурентоздатність на ринку освітніх послуг, адже під час організації дуальної освіти відбувається оновлення навчальних планів, які будуть пристосовані до потреб суб'єктів господарювання. Роботодавець може брати участь у розробці робочих та індивідуальних навчальних планів та оцінювати результати кожного здобувача. Зацікавленість роботодавців у такій співпраці полягає у бажанні отримати молодого висококваліфікованого працівника, котрий максимально мотивований до роботи на підприємстві одразу після закінчення навчання.

Ключові слова: освіта, дуальна освіта, роботодавець, ринок праці, професійні навички, навчання, форми здобуття освіти, ЗВО.

Olha TAMARKINA,*orcid.org/0000-0002-8508-1449*

Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor,

Associate Professor at the Foreign Languages Department

Sumy National Agrarian University

(Sumy, Ukraine) *olgatam74@gmail.com***DUAL EDUCATION: DIFFICULTIES OF IMPLEMENTATION**

During the period of market transformation of the economy and massification of higher education, the traditions of practical training of students were devalued, imitation and falsification of practice spread, many organizations refused to work with students, citing trade secrets or difficult competitive circumstances. As a result of corporatization and privatization, the state lost most of the levers of administrative influence on enterprises, which allowed to consider practical training of students in non-economic areas, and tax and other market preferences did not become sustainable. Positive examples of the last decade are inextricably linked with the development of large corporations, the lack of trained domestic professionals with modern thinking to achieve their business goals and the beginning of a real awareness of corporate social responsibility. Many of these examples relate to the raw materials, energy, and agriculture sectors, and are visible at the level of vocational (technical) education against the background of individual projects in the field of higher education. One of the vectors of education reform today is the introduction of a dual form of education. Although some scholars argue that dual education is the prerogative of vocational education and is no longer a new phenomenon in the national education system, today this form of education is gaining new importance and includes higher education institutions. In the introduction of the dual form of education, the educational institution and the employer are equal partners. Higher education institutions will increase their competitiveness in the market of educational services, because during the organization of dual education there will be an update of curricula that will be adapted to the needs of business entities. The employer can participate in the development of work and individual curricula and evaluate the results of each applicant. Employers' interest in a such cooperation lies in the desire to get a young highly qualified employee who is most motivated to work at the company immediately after the graduation.

Key words: education, dual education, employer, labour market, professional skills, teaching, forms of education, establishes of higher educations.

Проблема відповідності компетентностей випускника закладу освіти на сучасному ринку праці посідає важливе місце у проблематиці якісної освіти.

Уважного ставлення дослідників у сфері освіти останнім часом вимагає питання здобуття освіти за дуальною формою навчання.

Варто зауважити, що Україна не є новатором у впровадженні дуальної форми в освітньому процесі. Батьківщиною дуального підходу до організації навчального процесу вважається Німеччина, котра почала випробовувати таку форму освіти із 60-х років минулого століття. Згодом цей досвід запозичили й інші європейські країни, такі як Канада, Австрія, Швейцарія та ін.

Мета статті – проаналізувати складнощі, які виникають у запровадженні дуальної форми навчання у сфері освіти України.

Дуальна освіта в Україні є відносно новим явищем, але цьому питанню приділяли велику увагу Н. Абашкіна, С. Амеліна, В. Андрущенко, Л. Кримчак, В. Тешев, О. Яковчук та ін.

Хоча існує думка, що дуальна освіта найбільше підходить для підготовки за технічними спеціальностями, німецький досвід свідчить, що спектр застосування цієї моделі набагато ширший. Так, у Німеччині до переліку програм, які включають підготовку за дуальною формою, входять: фінанси, переробна промисловість, торгівля, сфера послуг, транспорт і логістика, туризм, міжнародне бізнес-адміністрування, бізнес-інформатика, ІТ, будівництво, електрична інженерія, машинобудування та ін.

Щоб підвищити якість вищої освіти, потрібно подолати розрив між теорією і практикою, створюючи умови для модернізації традиційних форм і методів навчання й одночасно надаючи можливість роботодавцям долучитися до процесу підготовки майбутніх фахівців.

Доведено, що впровадження дуальної форми здобуття освіти є запорукою підвищення якості підготовки фахівців із урахуванням вимог роботодавців. Здобувачі дуальної форми освіти мають більше шансів отримати своє перше робоче місце після здобуття освіти. Заклади вищої освіти підвищують свою конкурентоздатність на ринку освітніх послуг, адже під час організації дуальної освіти відбудеться оновлення навчальних планів, які будуть пристосовані до потреб суб'єктів господарювання. Установи й організації, котрі співпрацюватимуть із закладами вищої освіти у межах організації дуальної форми навчання, підвищать свій імідж і рейтинг серед споживачів як передові осередки, що підтримують прогресивні

форми навчання. Практична значимість: отримані результати можуть бути використані закладами вищої освіти, суб'єктами господарювання та здобувачами освіти у разі залучення до дуальної форми здобуття освіти.

Однією з нових форм навчання в Україні є система, яка сприяє побудові сталих взаємозв'язків між роботодавцем і здобувачем освіти, котра має назву – дуальна освіта. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, розроблена Міністерством освіти і науки України і схвалена Кабміном 19 вересня 2018 р., передбачає такі кроки: модернізацію освітніх програм; підвищення якості підготовки фахівців; зближення освіти з вимогами ринку праці; посилення ролі та впливу роботодавців на освіту; підвищення мотивації до навчання серед учнів і студентів; ріст рівня зайнятості молоді; скорочення адаптаційного періоду випускників на роботі; підвищення конкурентоздатності працівників. Згідно із цією концепцією були означені такі етапи запровадження дуальної освіти у навчальний процес.

Головними напрямками педагогічної діяльності у сфері професійної освіти є порядок одержання навчальних професій, їх диференціація, визнання, а також структура і дидактика процесу навчання молоді. Терміни «дуалізм», «дуальний», «дуальність» (від лат. *dualis* – подвійний) досить широко застосовуються у різних галузях знань (філософії, політології, економіці, соціальних і природничих науках).

Лише раціональне поєднання теорії та практики за чітко сформульованою структурно-логічною схемою з урахуванням особливостей національних освітніх систем, спеціальностей, можливостей роботодавців здатне сформувати необхідний набір компетентностей випускника закладу освіти, затребуваних на ринку праці, та забезпечити їх набуття.

Дуальна освіта визначається як така, що поєднує навчання у ЗВО та на підприємстві. У зв'язку із цим відбуваються зміни співвідношення навчального плану: теоретичне навчання – 30%, виробниче навчання та виробнича практика – 70% навчальних годин. У рамках дуальної системи студенти проходять виробниче (практичне) навчання безпосередньо на виробництві 3–4 дні на тиждень, а теоретичне навчання – 1–2 дні у ЗВО. Ця система має велику історію успішного розвитку, вона визнана на міжнародному рівні як передумова досягнення країною економічної продуктивності. Успішна професійна освіта приводить до збільшення шансів на майбутнє як для молоді, так і для економіки. Дуальна форма навчання, котру пропонують у МОН, передбачає поєднання навчання

у ЗВО з навчанням на робочих місцях. Лекційні заняття проводять в університетських аудиторіях, а практичні та лабораторні, а також курсові проекти – у компанії. Такий студент-робітник повноцінно виконує свої обов'язки, отримує стипендію, наближену до зарплатні (Український інтерес).

Згідно із Концепцією перед ЗВО ставляться такі завдання:

- забезпечити теоретичну підготовку, цілісність освітньої програми навчання та відповідність стандартам освіти та професійним стандартам, нести відповідальність за якість підготовки здобувачів освіти;

- мати право самостійно визначати освітні програми, за якими організовується освітній процес за дуальною формою здобуття освіти;

- відповідати за налагодження співпраці між закладом освіти та роботодавцями, а також за подальшу ефективну комунікацію сторін;

- за визначеними критеріями проводити відбір підприємств / установ / організацій, що надають місця практичної підготовки за дуальною формою здобуття освіти;

- розробляти та затверджувати навчальний план відповідної освітньої програми за участю роботодавців;

- забезпечити узгодження змісту теоретичної та практичної частини підготовки;

- забезпечує супровід навчання здобувача освіти на підприємстві, разом із представником підприємства приймає звітність та оцінює результати (Концепція підготовки фахівців).

Співпрацюючи із ЗВО, роботодавець очікує отримати кваліфіковані кадри, готові якісно працювати без додаткових витрат на первинне ознайомлення із робочими процесами на підприємстві, в установі чи організації або на перепідготовку (Яковчук, 2019). Крім того, існує можливість отримати найкращих спеціалістів для подальшої роботи на виробництві чи у компанії. Таким чином, ми можемо визначити переваги практико-орієнтованих компетентностей дуальної освіти:

- 1) компетенції, що відповідають вимогам сучасної економіки загалом і роботодавців зокрема;
- 2) можливість засвоєння індивідуального набору додаткових компетентностей на основі варіативної частини освітньої програми;
- 3) скорочення термінів професійної та соціально-психологічної адаптації випускників на виробництві, їх відносно безболісне включення до формальної та неформальної структури трудового колективу;
- 4) відсутність необхідності у відносно витратній системі «доучування» та перепідготовки молодих професіоналів;
- 5) можливість навчати студентів

ЗВО на сучасній матеріально-технічній базі, яку має виробництво (Кримчак, 2019).

Щодо студентів, то вони отримують два в одному: і диплом про вищу освіту, і стаж роботи, який необхідний для влаштування на роботу, однак в Україні у процесі практичного втілення такої форми навчання виникають певні труднощі. Ми наведено декілька факторів:

- низьку обізнаність студентів про цю форму навчання і відсутність умов для усвідомленого вибору підприємства, на який здобувачі освіти мають право, будучи третьою повноправною стороною у дуальній формі здобуття освіти;

- необхідність максимально спростити бюрократичну процедуру переходу здобувача на дуальну форму освіти;

- пошук оптимальних моделей розподілу часу навчання у закладах освіти та на робочому місці, з урахуванням особливостей роботи у різних галузях (наприклад, в аграрній, де види робіт напряму пов'язані із сезонними змінами);

- пошук закладами освіти роботодавців, зацікавлених вкладати кошти у підготовку учнів за дуальною формою навчання;

- нестабільність ситуації у країні;

- додаткові фінансові витрати та витрати часу;

- відсутність гарантій продовження роботи випускника на підприємстві;

- наявність укомплектованого штату працівників;

- небажання молодих людей (здобувачів) працювати на виробництві;

- високий рівень трудової міграції;

- брак наставників.

Роботодавці не завжди розуміють, що дуальний характер цієї форми здобуття освіти забезпечується поєднанням двох місць навчання, а не навчання та роботи. Крім того, спостерігаються суттєві розходження у сприйнятті учасниками пілотного проекту понять «дуальна форма здобуття освіти», «заочна форма здобуття освіти», «практика», «стажування» тощо.

Дуальна форма здобуття освіти не є денною формою у чистому вигляді, а тим більше – заочною. З метою забезпечення якісної теоретичної підготовки здобувачів у Законі України «Про вищу освіту» було визначено дуальну форму здобуття освіти як спосіб здобуття освіти здобувачами денної форми, котра передбачає певний обсяг навчання на робочому місці (Кюрчев, 2018).

Педагогічна практика свідчить, що вирішення проблем недостатнього рівня сформованості практичних навичок і вмій випускників закладів освіти, недосконалої їх практичної підго-

товки, низького рівня працевлаштування потребують інтеграції освіти, виробництва та держави (Андрущенко, 2000). Процеси реформування системи вищої освіти передбачають удосконалення механізмів взаємодії суб'єктів господарювання та закладів освіти. Зміни у механізмах такого співробітництва пов'язані з необхідністю подолання розбіжностей між теоретичною та практичною підготовкою здобувачів освіти, потребою у виробничих кадрах, що відповідають запитам потенційних працедавців і є конкурентоспроможними на ринку праці. У цьому контексті важливим завданням вищої освіти є своєчасна реакція на запити й потреби працедавців щодо забезпечення ринку праці фахівцями, здатними до оновлення сучасного технологічного обладнання та процесів. Розв'язання цього завдання передбачає готовність молодих фахівців до конкурентної боротьби, прагнення до самоосвіти, підвищення їх кваліфікації.

Сьогодні дуальна форма навчання тільки починає впроваджуватися в український навчальний

процес. Дуальна форма здобуття освіти стає популярною серед студентів, роботодавців і закладів освіти, що сприяє її поступовому впровадженню та розвитку. Вона покликана налагодити ефективну співпрацю закладів освіти із ринком праці та створення реальної можливості впливу фахівців ринку на зміст освітніх навчальних програм. Створення гармонійних відносин між вищою школою та потребами на ринку праці дасть можливість не тільки забезпечити високий рівень кваліфікації випускника, зекономити кошти підприємству, а й водночас вирішити кадрові питання, підвищити рівень працевлаштування майбутніх професіоналів і зробити їх більш спроможними на ринку праці. Водночас дуальна форма здобуття освіти не повинна абсолютизуватися, а рішення про її впровадження та вибір спеціальностей, підготовка за якими буде здійснюватися за дуальною формою, має прийматися з огляду на потреби роботодавців та особливості національної економіки та законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашкіна Н.В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині : монографія. Київ : Вища школа, 1998. 207 с.
2. Андрущенко В.П. Теоретико-методологічні засади реформування вищої освіти в Україні. *Педагогічна газета. Академія пед. наук України*. 2000. № 12 (78). С. 1–2.
3. Амеліна С.М. Особливості дуальної системи вищої професійної освіти у навчальних закладах Німеччини. *Проблеми трудової і професійної підготовки*. 2010. Вип. 15. С. 107–112.
4. Вчитися на роботі: як працюватиме дуальна освіта в Україні. Український інтерес: сайт. URL: <https://uain.press/education/vchytysya-na-roboti-yakzapratsyuye-dualna-osvita-v-ukrayini-943921>.
5. Концепція підготовки фахівців у вищій освіті за дуальною системою. Кабінет Міністрів України: офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/koncepciya-pidgotovkifahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti>.
6. Кримчак Л.Ю. Система дуальної освіти як умова якісної підготовки конкурентоспроможних професіоналів до ринку праці в Україні. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 11. Т. 2. 2019. С. 83–86.
7. Кюрчев В.М., Ломейко О.П. Впровадження дуального навчання в освітній процес. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в навчальному закладі*. Вип. 21. 2018. С. 4–9.
8. Яковчук О.Л. Перспективи розвитку дуальної системи здобуття вищої освіти в Україні. *Молодь і ринок*. 2019. № 1. С. 111–116.

REFERENCES

1. Abashkina N.V. Pryntsypy rozvytku profesiinoi osvity v Nimechchyni [Principles of vocational education development in Germany], Kyiv: Vyshcha shkola, 1998, 207 p. [in Ukrainian]
2. Andrushchenko V.P. Teoretyko-metodolohichni zasady reformuvannia vyshchoi osvity v Ukraini [Methodological Principles for Reforming Higher Education in Ukraine]. *Pedahohichna hazeta. Akademiia ped. nauk Ukrainy*, 2000, № 12 (78), pp. 1–2 [in Ukrainian].
3. Amelina S.M. Osoblyvosti dualnoi systemy vyshchoi profesiinoi osvity u navchalnykh zakladakh Nimechchyny [Features of the dual system of higher vocational education in educational institutions in Germany]. *Problemy trudovoi i profesiinoi pidhotovky*, 2010, № 15, pp. 107–112 [in Ukrainian].
4. Vchytysia na roboti: ya pratsiuvatyme dualna osvita v Ukraini. *Ukrainskii interes*: URL: <https://uain.press/education/vchytysya-na-roboti-yakzapratsyuye-dualna-osvita-v-ukrayini-943921>.
5. Kontsepsiia pidhotovky fakhivtsiv u vyschii osviti za dualnoiu systemoiu. *Cabinet Ministriv Ukrainy, ofitsyniy sait* URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/koncepciya-pidgotovkifahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti>.
6. Krymchak, L. Yu. (2019), The system of dual education as a condition for quality training of competitive professionals for the labor market in Ukraine, *Innovatsijna pedahohika*, vol. 11, № 2, pp. 83–86.
7. Kiurchev V.M., Lomeiko O.P. Vprovadzhennia dualnoho navchannia v osvitnii protses. *Udoskonalennia osvitno-vykhovnoho procesu v navchalnomu zakladi*, Vyp. 21, 2018, P. 4–9.
8. Yakovchuk O.L. *Perspectyvy rozvytku dualnoi systemy zdobuttia vyshchoi osvity v Ukraini. Molod i rynek*, 2019. № 1. P. 111–116.